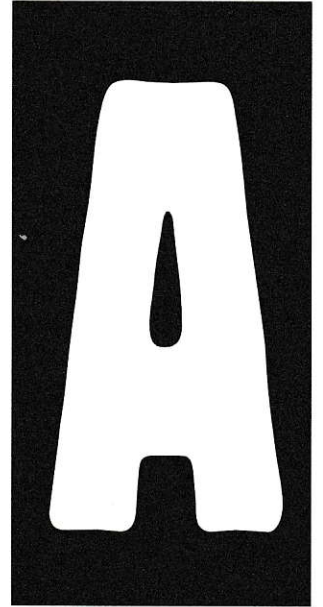

LA INCIDÈNCIA CULTURAL I EDUCATIVOSOCIAL DE LA XARXA ASSOCIATIVA POSSIBILITATS DEL SEU ESTUDI HISTÒRIC MITJANÇANT LA RECERCA ARXIVÍSTIC

Estat de la qüestió

Cada cop es veu més la importància formativa del medi social més enllà dels límits d'un sistema escolar obligatori qüestionat sociològicament i pedagògicament. S'estan fent intents importants, per exemple, per resseguir els efectes formatius de la no-escola, llegiu, per una banda *a* conjunt dels espais de lleure; i *b* món del treball o professió.

Tant pel que fa als processos formatius vinculats al temps lliure i a l'esbarjo, com pel que fa a la crucial qüestió de les formes d'aprenentatge generades pel treball i per la qualificació inherent a la pràctica d'un ofici, els progressos en els estudis sociològics, antropològics, educacionals o històrics són notables.

La consciència entre els investigadors respecte de la funció social transcendental de les actuals xarxes i moviments de voluntariat i d'animació sociocultural moderns fa que, de retruc, hagi pujat molt l'interès per la revisió històrica dels moviments associatius del passat.

Ara i aquí només ens interessava de mostrar com bona part de les fonts d'arxiu utilitzades als nostres estudis centrats en la zona meridional del Principat és susceptible de ser utilitzada per aprofundir en aquestes qüestions de cultura i educació populars.

Conceptes

Per estimular els estudiants interessats en aquest curset, els vaig proposar, utilitzant una forma d'aproximació socràtica, i fins potser una forma que recorda preguntes bàsiques de catecisme tradicional, un seguit de qüestions, partint de la premissa que fer recerca historicoeducativa equival a interrogar, selectivament, documents. Ara bé, interrogar documents sobre quina base? Sobre

què? Què entenem per incidència educativa? Què entenem per incidència cultural? Què és la xarxa associativa d'un territori? Quines són les característiques de cada xarxa associativa? Què és l'oportunitat associativocultural? Com es relaciona la xarxa associativa amb el sistema escolar? Fins a quin punt la possibilitat per part de la població de fruit dels "béns associatius", va lligada amb l'oportunitat educativa formal, o sigui, la possibilitat d'escolarització? Quin valor tenen els estudis locals sobre l'alfabetització? I per què les dades generals sobre alfabetització poden portar a conclusions errònies? A partir de quins indicadors cal valorar els processos d'educació i instrucció permanent de la població? Per què la història de l'educació és molt més que el registre de l'ensenyament escolar? En fi, per què és molt adient aplicar aquesta problemàtica a l'estudi històric de les comarques tarragonines? Per què les recerques històriques són sempre obertes i cal la col·laboració de tots?

Fer recerca historicoeducativa vol dir interrogar les fonts documentals a l'abast –i si no són a l'abast, cercar-les i/o establir-les–, per tal de reconstituir processos educatius i culturals, bo i integrant-los al màxim en la realitat historicosocial i cultural de cada època.

Ara bé, interrogar sobre quina base? Sobre què? Nosaltres volem saber com, a través dels mecanismes associatius, les forces socials, econòmiques i polítiques contribueixen a l'educació general i a la més específica de la població d'un territori determinat i, en definitiva, a l'enriquiment cultural global.

Què entenem per incidència educativa? Per incidència educativa entenem l'acció milloradora de les potencialitats humanes, de caire intel·lectual, afectiu, moral i físic.

Segell de l'Agrupación Juvenil Cultural y Laica de Colldejou de 1932. Fons Govern Civil de Tarragona. Arxiu Històric de Tarragona

Aquesta acció milloradora pot ser formal, deliberada; pot ser deliberada, però no integrada al sistema escolar, i pot ser no deliberada, però d'ampli abast.

Què entenem per incidència cultural? La incidència cultural de la xarxa associativa ve determinada per la capacitat de les entitats de la societat civil de conformar l'entorn social d'acord amb uns valors comuns que es tracta de conservar, transmetre i ampliar.

Què és la xarxa associativa d'un territori? És la trama d'entitats i grups més o menys permanents pels quals passen les iniciatives de la societat civil.

La xarxa associativa està composta de tantes "famílies associatives" com interessos socials distints hi ha. En aquest sentit presenta una gran complexitat, que cal que els científics socials contemporanis analitzin convenientment.

La xarxa associativa manté una relació determinada amb altres organismes socials i polítics, família, confessions religioses, administracions de l'estat, exèrcit...

Quines són les característiques de cada xarxa associativa? Les associacions poden constituir un tot atomitzat o estar federades amb vista a objectius comuns. Poden ser canals de difusió i d'ampliació de determinades polítiques. Històricament cada situació política i social ha potenciat formes diferents d'associacions. Podem dir que el predomini de determinats tipus d'entitats caracteritza fases com la Restauració, la Mancomunitat, la II República i el franquisme.

Què és l'oportunitat associativocultural?

L'existència en un territori a través del temps d'una xarxa nodrida i variada d'entitats diu a favor de la riquesa de recursos comunitaris. *L'oportunitat associativocultural*, que no és altra cosa que el nombre de

persones per unitat associativa: com més baix és el nombre d'individus per entitat, naturalment, major és el nombre d'entitats, i major la possibilitat de cada individu d'extreure beneficis de la xarxa associativa. De fet, entre els principals indicadors moderns de desenvolupament comunitari hi figura sempre la ràtio habitant/associació.

Com es relaciona la xarxa associativa amb el sistema escolar?

La xarxa associativa ha estat la matriu de propostes escolars alternatives al sistema públic: escoles laiques, escoles racionalistes, escoles protestants, escoles de cooperatives, escoles catalanes en moments de persecució nacional... També al voltant del sistema escolar públic s'estructuren associacions d'alumnes i exalumnes, de pares i amics d'escola, patronats escolars amb determinats objectius educatius i socials.

Ara bé, ¿fins a quin punt la possibilitat per part de la població de fruit dels *béns associatius* va lligada l'oportunitat educativa formal, o sigui, a la possibilitat d'escolarització?

De fet no sembla haver-hi cap correlació positiva entre oportunitat educativa formal i oportunitat associativocultural. Més aviat sembla el contrari: com més escolaritzada és una societat avançada, més individualistes són els seus membres i menys dependents i implicats en associacions.

Tenint en compte que l'oportunitat d'instrucció, induïda en part pel moviment associatiu, es tradueix en el nivell d'alfabetització de la població, quin valor tenen els estudis locals sobre l'alfabetització? I perquè les dades generals sobre alfabetització poden portar a conclusions errònies?

Les dades a nivell local fins al moment recollides sobre alfabetització fetes a partir dels censos de població tenen un valor molt limitat, perquè la seva fiabilitat és relativa. Cal contrastar-les amb altres fonts locals de caire quantitatiu i qualitatiu. Si les dades locals són discutibles més ho seran les macrovisions, que passen per alt factors tan bàsics com la resistència a l'alfabetització en un idioma que històricament ha estat, per una part, el de l'elit administrativa (burocràcia, professions liberals) i per l'altra el d'una nació dominant.

A partir de quins indicadors valorarem els processos d'educació i instrucció permanent de la població?

Naturalment tindrem en compte la instrucció de base, reglada i la seva *desigual incidència en la població*. Però tindrem molt en compte la instrucció laboral/professional *in situ* (molt més que no s'ha fet fins ara, per incomprensible que sembli), la culturització adquirida a les associacions populars, l'ad-

quisició de nous sabers tècnics (a les societats agrícoles i cooperatives, per exemple), les possibilitats de lectura ofertes per les biblioteques i hemeroteques de casinos i ateneus, la formació política i sindical assolible a la xarxa de centres republicans i sindicats de classe, el paper amplificador de línies d'intervenció cultural dissenyades per les administracions (Mancomunitat, II República, Falange/Movimiento...).

També es tractarà de veure fins a quin punt se sumen les intervencions de l'administració i de la xarxa ciutadana voluntària en els processos de formació i d'autodidàxia de la població. I, de manera diversa (testimonis personals, informes d'inspectors, governadors, policia, bisbats...), caldrà arribar a avaluar l'eficàcia formativa d'aquestes diverses intervencions.

Per què la història de l'educació és molt més que el registre de l'ensenyament escolar?

L'anterior pregunta dóna elements de resposta per a aquesta. Cal pensar que fins ben entrat aquest segle no s'ha generalitzat entre el nostre poble l'escolarització de base i que, en qualsevol cas, l'educació formal del comú de la població només ha abastat pocs anys de la vida de nenes i nens (de dos o tres a sis o set, com a màxim).

Per què és molt adient aplicar aquesta problemàtica a l'estudi històric de les comarques tarragonines?

Perquè hi ha una tradició erudita d'estudis locals sobre història de l'educació i història escolar. I perquè la infraestructura arxivística permet un treball aprofundit sobre el tema.

Per què les recerques històriques són sempre obertes i cal la col·laboració de tots?

Perquè cal complementar el treball d'arxiu, que ofereix generalment una informació fragmentària a altres formes d'aproximació. Les fonts orals són imprescindibles pel que fa a la història d'aquest segle. Les fonts literàries, les fonts eclesiàstiques (arxius diocesans, arxius d'ordes religiosos), les administratives (arxius de ministeris com Hisenda i Treball, Registre de la Propietat, accés a arxius centrals de l'Administració central com el d'Alcalà, etc.) són complements imprescindibles. Però sobretot cal accedir a la documentació de les associacions que han tingut una incidència educativa i cultural, força de les quals han mantingut una presència nominal o real a aquestes comarques fins als nostres dies. Una documentació en forma sobretot de literatura grisa (actes, informes), però també en forma de nombrosos programes d'activitats i estatuts impresos. D'un d'aquests

reglaments o estatuts, precisament del *Reglamento del Centro Obrero de Corporaciones de Tortosa y sus contornos* (Tortosa, 1905), trec aquesta citació de cloenda d'aquesta presentació:

siendo la instrucción la más poderosa y necesaria de las armas que ha de emplear el proletariado para llegar a la meta de sus legítimas aspiraciones, el Centro Obrero de Corporaciones procurará instalar en su local un Centro de enseñanza libre e ilimitada, diurno y nocturno, donde puedan acudir gratis, los socios y sus hijos, a instruirse debidamente.

PERE SOLÀ I GUSSINYER

